

| SOFIE LENE BAK: *Da krigen var forbi. De danske jøders hjemkomst efter besættelsen*, Gyldendal, København 2012, 350 s., 299,95 kr.

Sofie Lene Baks bog drejer sig om et noget overset om end centralt aspekt ved de danske jøders redning til Sverige i oktober 1943. Selv om der stadig foregår faglige og politiske diskussioner om, hvor unikke disse begivenheder var, og om hvor heltemodig og inkluderende i forhold til jøderne den danske folkesjæl fremstod under krigen, er det alligevel bemærkelsesværdigt, hvor stille der har været om de lavpraktiske problemer med jødernes tilbagevenden. Man kunne med rimelighed hævde, at den unikke historie om jødernes redning skulle stå sin prøve ved netop jødernes hjemkomst. Det var efter krigen de fleste steder i Europa umuligt for jøder at vende tilbage til deres hjem, fordi de var ødelagte, men også fordi jøderne ikke var ønskede både af banale økonomiske årsager og pga. antisemitisme. Det er derfor meget interessant at få et detaljeret indblik i, hvordan jøderne faktisk blev modtaget tilbage til Danmark fra maj 1945 set både i forhold til statens indsats og i forhold til civilsamfundets villighed til at bidrage.

Sofie Lene Bak tager det fornuftige udgangspunkt, at den danske historie om jødernes redning sagtens kan være unik og nærmest mirakuløst nådig set i forhold til andre besatte lande på samme tid, selv om der også var antisemitisme, tyverier, uretfærdigheder og dybt tragiske skæbner i Danmark. Selv om langt de fleste jøder i Danmark reddede livet, havde både flugten og hjemkomsten en dyb og livsforandrende indvirkning på tusindvis af mennesker. De mistede familiemedlemmer, børn, virksomheder, lejligheder, ejendele og havde brugt enorme resurser på blot at overleve, og de skulle for manges vedkommende kæmpe for at vende tilbage til det, der retmæssigt var deres. Bogen er således ikke et opgør med eksisterende opfattelser af jødernes redning, men en vigtig nuancering og pointering af, at redningen i oktober 1943 havde enorme omkostninger for dansk-jødiske medborgere, og at modtagelsen i Danmark efter krigen ikke var så entydig, som den folkelige repræsentation heraf ofte lader vide, f.eks. gennem de velkendte jubelscener fra maj 1945.

Bak viser, hvordan både det officielle Danmark og civilsamfundet bidrog til bevarelsen af jødernes ejendom. Efter flugten henvendte Socialministeriet sig til Københavns Kommune og bad kommunen drage omsorg for jødernes ejendom i deres midlertidige fravær. Kommunen gav opgaven til et lille kontor under socialforvaltningen kaldet Socialtjenesten, som var oprettet til det formål at tage sig af ødelæggelser efter krigsmæssige begivenheder, dvs. en slags krisehåndteringskontor. Efter krigen faldt opgaven på Centralkontoret for Særlige Anliggender, som var et kontor under Mogens Fogs Ministerium for Særlige An-

liggender, der bl.a. skulle håndtere modstandsbevægelsens demobilisering. Begge disse til krigen opfundne tjenester, viser Bak, gjorde en stor og kreativ indsats for at både bevare og genskaffe flygtede jøders ejendom samtidigt med, at der var mange tilfælde, hvor det ikke lykkedes. I mange tilfælde havde venner, naboer og familiemedlemmer solgt eller stjålet jødisk ejendom, og det kunne ikke lade sig gøre hverken at generhverve det tabte eller yde tilstrækkelig erstatning. Det officielle Danmark ydede en relativt set stor indsats, om end den slet ikke stod mål med de reelle tab, uskyldige mennesker havde lidt.

Sofie Lene Bak gør brug af både de relevante arkiver fra Socialtjenesten og Centralkontoret (og mange andre arkivmaterialer), hvilket bidrager med mange illustrative tilfælde, og hun kombinerer disse materialer med erindringer fra aktørerne selv. Dette greb giver en fin og levende indsigt i sagen gennem kombinationen af, hvad man lidt fattigt kan kalde begge sider af problemstillingen. Især fandt jeg beskrivelserne fra jødiske flygtninges ophold i forlægning pga. boligmangel efter krigen stærke, fordi der her bliver tydeligt, at jøderne også i Danmark efter krigen blev mødt med manglende forståelse og ambivalens og faktisk ofte blev betragtet som en belastning. Det siger ikke nødvendigvis noget om Danmarks overordnede indsats, men det siger noget om både den jødiske hjemkomsterfaring og om den i Danmark eksisterende antisemitisme, som efter krigen blev mere frigjort fra association med besættelsesmagten.

Enkelte steder i bogen nærmer Bak sig det store spørgsmål: Hvordan kan man forklare jødernes redning og (lige så interessant) jødernes hjemkomst? Bak peger på sociallovene fra 1933 og frem som det afgørende. Socialreformerne integrerede alle borgere i Danmark under et offentligt socialt og retsligt ansvar uanset religiøst tilhørsforhold og klasse, hvilket allerede før krigen havde afløst de jødiske socialtjenester. Således var staten i en proces med at overtage tidligere civilsamfundsområder, hvilket krigen bidrog yderligere til, og det bevirkede i sidste ende, at jøder blev behandlet (næsten) lige som andre danskere. Dette er et meget interessant perspektiv, og det er ærgerligt, at det ikke får mere plads end et par bemærkninger her og der. Overordnet giver bogen god og ny indsigt i den praktiske dimension af jødernes hjemkomst, som således får fortjent opmærksomhed.

Jakob Egholm Feldt